

Klart språk i Norden

Titel:	Klarspråkskristallen – en presentation	
Forfatter:	Nathalie Parès, departementssekretære, Klarspråksgruppen, Regeringskansliet	
Kilde:	Klart språk i Norden, 2005, s. 47-52	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive	

© Netværket for sprognævnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Klarspråskristallen – en presentation

Nathalie Parès, departementssekreterare, Klarspråksgruppen, Regeringskansliet

Klarspråksgruppen har sedan 1993 till uppgift att ”främja språkvårdsarbete på myndigheterna”. Hur gör man då det? Ja, det handlar naturligtvis om att lyfta fram de många argument som finns för att satsa på språkvård, men också om att ge inspiration och handfasta råd om hur man faktiskt kan gå till väga; att föra ut erfarenheter från tidigare satsningar. Klarspråksgruppen når ut till myndigheterna via ett omfattande nätverk av kontaktpersoner, liksom via nyhetsbrev, webbsidor, föreläsningar och seminarier. Dessa kanaler är mycket viktiga i det dagliga arbetet, men vardagen kan också behöva en extra krydda ... Insikten om hur viktigt det är med goda förebilder väckte tankarna på ett pris som premierar framgångsrikt språkvårdsarbete – Klarspråskristallen!

1 Vad är Klarspråskristallen?

Själva Klarspråskristallen är ett massivt, lutande kristallblock på en sockel av granit, skapat av glaskonstnären Jan Johansson vid Orrefors glasbruk. Genom det kristallklara blocket kan man läsa vinnarens namn, som blåstrats in i kristallens botten. Det är en tung pjäs, som inklusive sockel mäter cirka 25 centimeter i höjd. En enda vinnare får äran att ta emot denna stora kristall vid en prisceremoni i regeringens högkvarter Rosenbad, i slutet av maj månad varje år. Vissa år delas även en eller två små kristaller ut – mer om detta strax ...

1.1 Vad – och vem – kan belönas?

Klarspråskristallen delas ut till myndigheter (eller till en eller flera anställda inom en myndighet) som har utmärkt sig på klarspråksfronten. Följande kan belönas:

- * ett framgångsrikt språkvårdsprojekt
- * en ambitiös och långsiktig strategi för språkvård
- * en eller flera föredömliga texter
- * en eldsjäl som arbetar med språkvård.

Detta ska inte betraktas som fyra olika deltävlingar, där en kristall delas ut inom varje kategori, utan snarare som ett sätt att beskriva vilka typer av tävlingsbidrag som kan belönas med kristallen. Det är alltså bara en enda stor kristall som delas ut varje år, till ett enda bidrag, och detta bidrag måste passa in på någon av beskrivningarna ovan. Om flera av bidragen är så bra att det är svårt att utse en enda vinnare, finns dock möjligheten att även dela ut en liten kristall, som hederspris, till ytterligare ett eller två bidrag.

1.2 Hur utses vinnaren?

Klarspråksgruppen utser en jury som i sin tur avgör vem som vinner kristallen. Innan juryn börjar sitt arbete läser Klarspråksgruppen igenom alla bidrag, och gör vid behov ett första urval. Juryn består av

representanter för olika sektorer av ”Språksverige” – myndigheterna, universitetsvärlden, kultursektorn, massmedierna, reklam- eller informationsbranschen – och en av Klarspråksgruppens ledamöter. Juryns ordförande är en politiker i Statsrådsberedningen (statsministerns kansli), och jurysekreterare är Klarspråksgruppens sekreterare.

Krystalljuryns ledamöter 2004 var (i bokstavsordning): Lena Andersson (författare), Anna Hedborg (generaldirektör för Riksförsäkringsverket), Barbro Hedvall (journalist på Dagens Nyheter), Olle Josephson (chef för Svenska språknämnden och ledamot av Klarspråksgruppen), Björn Melander (professor vid institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet) och Chris Ottander (före detta rektor för Grafiska institutet). Ordförande var samordningsminister Pär Nuder, och sekreterare var alltså Klarspråksgruppens sekreterare (jag själv).

Urvalskriterierna beror delvis på vilken typ av bidrag det rör sig om. För språkvårdsprojekt, strategier och eldsjälur tar juryn främst hänsyn till idéer, engagemang, upplägg, metoder, insatser och resultat. Texter bedöms med hänsyn till ordval, meningsbyggnad, disposition, ton, längd och grafisk utformning. Den som skickar in ett tävlingsbidrag bör bifoga en motivering som klargör varför det aktuella bidraget bör belönas, vilka resultat arbetet har lett till och vad det kan komma att betyda för framtiden.

2 Några exempel på krystallvinnare

Sedan Klarspråkskrystallen instiftades 1998 är det hela 125 bidrag som har försökt att få det ärofyllda priset. Sju stora krystaller har delats ut, liksom nio småkrystaller. Låt oss nu titta lite närmare på några av vinnarna, och se hur de har arbetat framgångsrikt för klarspråk!

2.1 Ett språkvårdsprojekt: Skattemyndigheten i Linköping

Klarspråkskrystallen 2003 gick till Skattemyndigheten i Linköping, som hade ”gjort en föredömligt grundlig, systematisk och kunnig översyn av brev och skrivelser till medborgare och företag”. Juryn betonade också att myndighetens vilja ”att få läsaren att förstå i kombination med omsorgen om juridisk precision visar respekt för medborgarna.”

Bakgrunden till projektet var en enkätundersökning år 2000, som hade visat att vanliga medborgare tyckte att skatteförvaltningens språk var svårt. Regionskattechefen i Linköping hade därför gett rätts- och utvecklingsenheten i uppdrag att se över myndighetens skriftliga kommunikation.

Projektgruppen samlade in en stor mängd beslut och brevsvur (totalt cirka 170 texter), från elva olika skattekontor i regionen. Varje text granskades och bedömdes med hjälp av ett frågeschema för kontroll av

texters begriplighet, som ingick i den då färsk rapporten ”På väg mot ett bättre myndighetsspråk” (Statskontorets rapport 2001:18). Detta frågeschema ligger också till grund för Klarspråkstestet, ett slags interaktiv checklista som finns på klarspråkwebben, www.regeringen.se/klarsprak/.

Denna omfattande analys visade att texterna hade brister i språklig kvalitet, såsom direkta meningsbyggnadsfel och tempusfel. Det fanns en överanvändning av verb i passiv form, och ibland förekom ålderdomliga ord. Dessutom tyngdes helheten av ett myndighetsperspektiv, opersonligt tilltal och många hänvisningar till lagtext.

Projektgruppen insåg att det som låg bakom problemen i många av myndighetens texter var kravet på juridisk korrekthet, något som fått skribenten att glömma andra aspekter på textkvalitet. Det är ju lätt hänt att formella regler, överordnade texter och gamla dokumentmallar tar överhanden, särskilt om man som skribent inte riktigt inser hur viktigt det är att försöka betrakta texten ur mottagarens perspektiv, och att låta det styra utformningen av texten. Ytterligare en viktig upptäckt var i vilken grad textstrukturen är avgörande för hur läsaren uppfattar t.ex. ett myndighetsbeslut.

Erfarenheterna från projektet ledde till att Skattemyndigheten i Linköping ordnade skrivutbildningar för alla som utformar beslut. Dessutom bestämde de sig för att kontakta den centrala myndigheten Riksskatteverket med förslag om förbättringar av de maskinella besluten och att rekommendera alla skattekontor i Sverige att satsa på kvalitetssäkring av språket i beslut och skrivelser.

2.2 En språkvårdsstrategi: Norrköpings kommun

Ett ambitiöst och lyckat klarspråkprojekt är en framgång i sig och kan ofta leda vidare till ytterligare satsningar på språkvård. Förutsättningarna för att det ska få långvariga effekter ökar dock betydligt om projektet redan från starten bygger på en genomtänkt, uttalad språkvårdsstrategi. En sådan lägger nämligen grunden för ett planerat och strukturerat språkvårdsarbete på flera fronter. Detta var fallet i Norrköpings kommun, som belönades med Lilla klarspråkskristallen 2004 ”för ett enträget språkvårdsarbete, präglad av bredd, långsiktighet och förankring hos både anställda och förtroendevalda under tre års tid”.

Startskottet kom när kommunstyrelsen gav kommunens informationskontor i uppdrag att starta ett språkvårdsprojekt. De bildade då en klarspråksgroup, bestående av två politiker och sju tjänstemän från olika kommunala verksamheter. På ett tidigt stadium satte de som övergripande, långsiktigt mål att bygga upp en organisation med språkvårdsansvariga och att få språkvård att bli en naturlig del i kommunens kvalitetsarbete.

Arbetet avgränsades inte till ett enskilt projekt, utan pågick på flera olika områden. Genom seminarier för både politiker och tjänstemän kunde gruppen få i gång en diskussion om klarspråk. De tog experthjälp av en språkkonsult för analys och bearbetning av texter, och de anordnade utbildningar och producerade nya handböcker. De förankrade också klarspråksarbetet i hela organisationen genom att berätta om det, under hela projekttiden, i personaltidningen, på intranätet och i ett elektroniskt nyhetsbrev.

Klarspråksarbetet gav många konkreta resultat, som också förankrades i kommunstyrelsen: språkliga riktlinjer, en skrivhandledning, dokumentmallar, en ny textstruktur för beslutsunderlag och en ärendehandbok med rutiner för ärendehantering för hela kommunen. Dessutom medförde klarspråksarbetet en förbättrad dialog mellan politiker och tjänstemän.

Norrköpings klarspråksgrupp uppnådde också sitt framåtblickande, långsiktiga mål, eftersom språkfrågorna numera utgör en naturlig del i organisationen och ingår i chefernas ansvar för verksamheten. Ett fyrtiotal kontaktpersoner ingår dessutom i ett kommunalt nätverk för att aktivt fortsätta med klarspråksarbete.

2.3 En eller flera föredömliga texter: Handikappombudsmannen

Norrköpings kommun var inte de enda som fick en liten klarspråkskristall 2004. Kristalljuryn uppmärksammade även Handikappombudsmannen (HO), för deras webbplats www.ho.se, där de "har låtit begriplighet och tillgänglighet vara ledstjärnor i arbetet med språkbehandling, informationsstruktur och tekniska lösningar, och har skapat ett forum som är en inspirerande förebild för andra."

Ett viktigt syfte med Handikappombudsmannens webbplats är att erbjuda juridisk rådgivning för personer med funktionshinder. Den information som finns där måste alltså vara juridiskt korrekt och samtidigt begriplig för personer utan kunskaper i juridik. Detta förutsätter ett nära samarbete mellan jurister och informatörer.

Många kan ha svårt att läsa texter som innehållsligt är onödigt detaljerade eller som språkligt ligger för nära den författningstext som de utgår från. Det gällde alltså för skribenterna att frigöra sig från lagtexternas språkdräkt och disposition, och i stället återberätta innehållet på ett sätt som tar tydligare hänsyn till läsaren och lässituationen.

Texterna på HO:s webbplats börjar därför med en sammanfattning och en kort innehållsförteckning, så att läsarna redan från början kan bedöma om informationen är väsentlig för just dem. I slutet av texterna finns också en hänvisning till själva lagtexten och en länk till databasen Lagrummet, så att de som vill läsa

lagtexten lätt kan göra det. Även språkligt har texterna bearbetats grundligt och är nu genomgående skrivna i du-form, med enkla ord och korta meningar. Svåra ord och begrepp förklaras genom konkreta exempel.

Många människor har också svårt att ta till sig texter som är svåröverskådliga rent grafiskt. HO:s webbplats har därför en överskådlig grafisk form och ett begränsat antal topp- och undermenyer. Själva texterna är lätta att överblicka tack vare korta stycken, tydliga rubriker, lättöverskådliga punktuppställningar och markerade nyckelord. Dessutom kan användaren själv ändra textens utseende (t.ex. förstora den).

2.4 En eldsjäl som arbetar med språkvård: Karin Carlson

Sist – men inte minst – vill jag berätta om en ovanlig vinnare! Den som fick Klarspråkskristallen 2004 är nämligen en person som i sitt arbete knappast förväntas engagera sig speciellt i språkfrågor, men som ändå har lagt ner mycket energi på att underhålla och utveckla det svenska språket inom ett område där svenskan annars riskerar att konkurreras ut av engelskan. Kristallen gick till eldsjälens Karin Carlson, biträdande professor i mikrobiologi vid Uppsala universitet, ”för hennes banbrytande arbete för balans mellan engelska och svenska inom den naturvetenskapliga högskolevärlden”.

Karin Carlson arbetar sedan länge för att underhålla och utveckla studenternas kunskaper i engelska och svenska parallellt, på flera olika sätt. På de kurser där hon själv undervisar språkgranskar hon alla studentuppgifter, oavsett språk, och till de kurser som ges på engelska utarbetar hon svenskspråkiga kompendier till studenterna. Hon är också engagerad i arbetet med att vidareutveckla den svenska terminologin på området, både inom en språkgrupp på den teknisk-naturvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet och i Biotermgruppen, där hon är ordförande sedan 2000.

Engelskan må fylla en viktig funktion för internationella kontakter inom den naturvetenskapliga utbildningen och forskningen, men Karin Carlsons insatser för att utveckla den svenska terminologin på området ”inte bara underlättar inlärningen för studenterna och ökar förutsättningarna för en fördjupad vetenskaplig diskussion, utan främjar också kommunikation över expertgränser och gynnar en öppen samhällsdebatt”.

3 Goda exempel inspirerar!

Syftet med Klarspråkskristallen är som sagt inte bara att belöna dem som hittills har uppnått goda resultat i sin klarspråkssträvan och att uppmuntra dem till att fortsätta i samma anda. Lika viktigt är det att med prisets hjälp väcka uppmärksamhet kring de metoder som har varit framgångsrika i arbetet för klara och begripliga texter, så att fler inspireras att använda dem.

Det har också varit mitt syfte med denna genomgång. Genom att lyfta fram några föredömliga exempel på engagerat klarspråksarbete hoppas jag ha kunnat ge ytterligare spridning åt dessa kristallvinnarens goda idéer!